

KRÁLOVSKÉ ŽENY A JEJICH ZÁZEMÍ NA KONCI STŘEDNÍ ŘÍŠE

Hana Vymazalová

Historický vývoj a královská rodina

Na počátku dějin egyptského státu byla královská rodina úzce propojena s hospodářstvím země. Mužští příslušníci královského rodu zastávali významné postavení ve státní správě a svým administrativním působením stvrzovali jednotu Egypta. Mladý stát se postupně rozvíjel, utvářel svou politickou podobu a úředníci z královského rodu pomáhali rozvíjet a udržovat rovněž jeho hospodářské uspořádání. Významnou úlohu zastávaly královské ženy, které byly nositelkami královské krve, jež jejich manželům a potomkům potvrzovala nárok na trůn. V průběhu doby se ve státní správě stále více prosazovali úředníci nekrálovského původu, postupně si přisvojovali výhody spojené s odpovědností a těžili z nich ve svůj osobní prospěch. Na konci Staré říše se pozvolna začala dostavovat krize, zachvacující nejen jeden aspekt egyptského systému a státního uspořádání. Nevyhnula se ani otázce legitimacy adeptů na egyptský trůn, ani správním záležitostem a politické ideologii. Její projevy lze snadno pozorovat i v obrovském nárůstu množství administrativních titulů a s nimi spojených hospodářských výhod, ve snahách správních celků (především chrámů) vymanit se z područí státního systému a v nezanedbatelné míře v bezprostředních bojích o moc. Tato krize dosáhla vrcholu na samém konci Staré říše a nenávratně odvála pevně stanovené tradice.

Specifické poměry První přechodné doby zdánlivě přinesly roztržičnost a chaos. Ve skutečnosti umožnily oprostít se od centralizovaných tlaků politicky silného celku, což podnítilo snahy o rozvoj vlastních možností v lokálním měřítku, v návaznosti na hodnoty nastolené během Staré říše. Nebylo však možné potlačit touhu po opětovném sjednocení země. Jen jednotný a silný Egypt totiž mohl zajistit rozkvět a blahobyt v takové míře, která by umožnila opět budovat slavné památníky a dobývat slavná vítězství.

Naplnit tento mocensko-politický sen dokázal Mentuhotep II. a právě opětovné sjednocení Egypta vymezuje počátek Střední říše. Nejvýraznější rys této doby představuje snaha navázat na tradice Staré říše tak, aby bylo možné nastolit poměry hospodářského blahobytu prospěšného nejen mocným, ale rovněž prostým lidem. Stejně jako není možné vstoupit dvakrát do téže řeky, nebylo ani tehdy možné zrekonstruovat poměry největšího rozkvětu Staré říše v plné šíři. Správní systém, vláda, ale také smýšlení obyvatel nilského údolí a jejich postoj vůči státu prošly během přechodné doby nezanedbatelným vývojem, který je jednoduše řečeno posunul oproti Staré říši o pár set let dále.

Během 12. dynastie (vrchol Střední říše) se moc v rámci královské rodiny předávala spoluvládám, které zaručovalo práva následníka trůnu a snižovalo pravděpodobnost následnických rozbrojů. Bezpochyby šlo o velice praktické opatření.

Na vrcholu Střední říše panovník poutal všechnu moc a pozornost ke své osobě – ve snaze udržet jednotu země. Význam žen z královské krve potvrzuje skutečnost, že byly v návaznosti na tradici Staré říše pohřbívány ve vnějších okrajích královských pyramidových komplexů. O nádheře a přepychu jejich pohřebních výbav vypovídají šperky a další cenné předměty z tzv. dahšúrského a illáhúnského pokladu, které byly nalezeny při výzkumu některých hrobek královských dcer.¹ Vedle královen a princezen však bylo i významným státním úředníkům dovoleno spočinout za vnější ohradní zdí pyramidových komplexů jejich pánů. Mohlo být toto privilegium projevem snahy o bližší připoutání k osobě krále a zároveň vymezení podřízeného postavení vůči jeho osobě? Královský syn a úředník si na jednu stranu byl vědom, že se mu dostává obrovské pocty, na druhou stranu však byla zdůrazněna jeho závislost na králi. Jisté šlo o přirozenou politickou reakci na prosazování výrazných a samostatných osobností v První přechodné době, kterému bylo nyní třeba rázně předejít.

Plynulý vývoj však nejde zvrátit. Ani nyní nebylo možné zcela navrátit poměry z počátku Staré říše, kdy byl stát silný, prosperující, ideologicky jednotný. Zdá se, jakoby již lidé nebyli vnitřně přesvědčeni o tom, že oni sami mají prospěch z udržování státem vynucovaných poměrů. Wolfgang Helck² dokonce tvrdí, že obyvatelé nilského údolí se již po prožitku osobní svobody z První přechodné doby nebyli ochotni navrátit k modelu absolutního podrobení se panovníkovi. Nebyli již schopni se plně identifikovat se státem, takže režim založený – stejně jako ve Staré říši – na povinnosti lidí o stát pečovat, byl předem odsouzen k neúspěchu. Helckova radikální představa se zdá trochu příliš schematická, nicméně může do jisté míry odrážet změny proběhnuvší v egyptské společnosti po konci slavných dnů Staré říše. Posun je patrný například v náboženských a posmrtných představách, ale také třeba v zahraniční politice egyptského státu, jež se zdá nyní více expansivní. Dochované literární i vědecké texty svědčí o rozvoji nejrůznějších odvětví společenského života v této době.

Slábnoucí 13. dynastie

Síla a legitimita 12. dynastie postupně vyšuměla. Ve druhé polovině dynastie znatelně narostlo množství úřadů a pravomoci těch starých se omezi-

¹ Viz např. Verner (1997: 340–341; 343–344)

² Helck (1975)

ly. Postupně se začaly prosazovat dynastie úředníků, kdy jeden úřad přecházel z otce na syna v rámci jedné silné rodiny.

Panovníci následující 13. dynastie výrazně ztratili sílu a neměli již moc pohnout s věcmi, prosazovat nové myšlenky a osvěžit ovzduší v zemi. Podle dokladů z této doby se zdá, že postavení panovníka na dvoře se oproti dřívějším dobám nezměnilo, avšak závažně upadlo postavení krále a dvora v celé zemi. Výrazně například ustoupila důležitost krále pro zajišťování příjemného posmrtného života jeho poddaných.

Tyto společenské změny mohly souviset i s novým mechanismem následnictví. Během 150 let trvání 13. dynastie se na egyptském trůnu vystřídal mnoho desítek panovníků (oproti 8 králům během dvou set let 12. dynastie). Jen výjimečně je v tomto období doloženo nástupnictví z otce na syna. Naopak není výjimkou, že panovník zdůrazňoval svůj nekrálovský původ. Podle Stephena Quirka³ nebyla legitimita krále v této době odvozována od královské krve, ale od jeho zbožných skutků, jež zahrnovaly úctu k činům předků, budování památek, udržování a rozšiřování božských kultů a podnikání válečných výprav. Podle Quirka byla 13. dynastie schopna udržet moc i bez jedné silné královské rodiny, neboť se na trůně střídaly respektované osobnosti z vlivných egyptských rodin. Na druhou stranu však absence silné centrální autority a krátké vlády postarších králů, těšících se obecné úctě, vedla k oslabení vlády. V závěru 13. dynastie králové z Ictaeje ztratili kontrolu nad deltou, kde se prosazovali lokální vládcí (14. dynastie) a kam nekontrolovaně pronikalo semitské obyvatelstvo z Asie (Hyksósové a jejich 15. a 16. dynastie). Vládcí Horního Egypta postupem doby přesídlili do Théb a odtud vládli jako 17. dynastie, aby znovu sjednotili Egypt na počátku 18. dynastie, kdy se na trůnu opět prosadila jedna silná rodina.

Jedním z výrazných projevů častého střídání krátkých vlád a celkového oslabení postavení krále a jeho dvora v zemi je úpadek stavitelského umění. Památek z tohoto období známe velice málo a v podstatě chyběji bohatě zdobené úřednické hrobky i honosné královské hrobové komplexy. Vládcí 13. dynastie si v návaznosti na starší tradici budovali pyramidy na memfidské nekropoli, zejména v blízkosti starších pyramid významných vládců, jejichž stín pro ně mohl představovat podporu.

Jen jediná z pyramid 13. dynastie byla jednoznačně identifikována, a to pyramida krále Chendžera v jižní Sakkáře, nacházející se jihovýchodně od *Mastabat faraún*. Vnitřní prostory pyramidy zřetelně odkazují na způsob, jakým byla vybudována pohřební komora v pyramidě Amenemheta III. v Hawáře. Chendžer navázal na cestu vyšlapanou jeho slavnějším předchůdcem, a udržel tak tradici panovnického rodu. Uvnitř ohradní zdi jeho pyramidového komplexu se nacházela ještě jedna malá pyramida, pod níž byly pohřbeny dvě Chendžerovy manželky.

³ Quirke (1991: 137)

Další stavbou z 13. dynastie se zdá být pyramida v jižním Dahšúru, která je připisována Amenej Kemaui. Jiný panovník z této doby, Auibre Hor, se nechal pohřbit v jedné z hrobek uvnitř pyramidového komplexu Amenemheta III. v Dahšúru. S největší pravděpodobností využil již existující, starší hrobku. Byla zde nalezena jeho slavná dřevěná socha se znakem *ka* na hlavě a vykládanýma, velice živě působícíma očima. V pyramidovém komplexu Amenemheta II. v Dahšúru byla pohřbena královna Keminebu, která podle stylu nápisů v hrobce pocházela rovněž ze 13. dynastie, ačkoli o ní neznáme nic bližšího.

Papyrus Bulak 18 – královská účetní kniha

Vedle jednoznačně hovořících dokladů z archeologických výzkumů odrážejí úpadek hospodářství 13. dynastie rovněž dochované texty. Jeden z nich se přímo dotýká královské rodiny a odráží poměry, v nichž žila.

Dva fragmenty papýru, známé dnes pod označením papyrus Bulak č. 18, nalezl Auguste Mariette roku 1860 při svých vykopávkách v Dra Abu en-Naga na thébské nekropoli.⁴ Majitelem hrobky byl pravděpodobně Neferhotep, jehož jméno se objevuje na několika předmětech z pohřební výbavy a také na jednom z nalezených dokumentů. Datace hrobky není zcela jednoznačná a může se pohybovat mezi 12. a 17. dynastií.

Oba fragmenty papýru, ač jsou psány jiným rukopisem, zmiňují panovníka Sebekhotepa a vezíra jménem Anchu. Z doby 13. dynastie známe několik králů jménem Sebekhotep. Avšak vezír Anchu je doložen i z několika dalších památek, a tedy víme, že pocházel z rodiny vezírů z poloviny 13. dynastie. Tyto indicie společně se stylem písma naznačují, že papyrus Bulak 18 byl sepsán za vlády Sechemre Chutaej Amenemheta Sebekhotepa II., předchůdce krále Chendžera.

Na papýru jsou zaznamenány účty královského dvora, které byly pořizeny s největší pravděpodobností v době královské návštěvy v Thébách. Zdá se, že návštěva se uskutečnila v souvislosti s kultem boha Moncu v Medamúdu, neboť v účtech jsou hojně zmiňovány produkty zasílané na provoz tohoto kultu. Je možné, že panovník zakládal nebo uváděl do provozu svatostánek tohoto boha.

Účty byly zaznamenávány denně, takže nám papýry poskytují jakýsi denní obrat palácového hospodářství. Dochovány jsou údaje pro období od 25. dne 2. měsíce záplav do 4. dne 3. měsíce záplav a od 16. do 18. dne 3. měsíce záplav.

Na tomto příkladu si nyní můžeme ukázat, jak bylo vedeno hospodářství paláce, jakou úlohu v něm hrála královská rodina a – zcela konkrétně – jaké množství komodit v průběhu dnů obyvatelé paláce spotřebovali. Všech-

⁴ Více k objevení papýru a náleзовým okolnostem viz Mariette (1872: 6–8)

ny tyto údaje mohou napomoci utvořit si obrázek o každodenním životě královského dvora v období úpadku za 13. dynastie.

V účtech na papyru Bulak 18 jsou zmiňovány konkrétní osobnosti, jimž byly vypláceny potravinové přídělky z paláce, a jejich příslušnost k určitým částem paláce, o jehož uspořádání se tak mnohé dozvídáme.

Hospodářské zázemí paláce bylo označováno termínem

akeju-aša. Jednalo se o služebníky, kteří se starali o zaopatření chodu paláce, ale neměli přístup do jeho jiných částí. Z účtů víme, že jim byly posílány určité podíly potravin, nikdy však nejsou uváděni jmenovitě. Jednalo se o nízko postavené sloužící, kteří byli označováni jako jeden celek, nikoli jako jednotlivci. Sklady, tedy ta část paláce, ve které

akeju-aša působili, se nazývala *šena*.

Královské rodině byla vyhrazena část zvaná *per menawet* („dům chův“). Do této části paláce již byl omezený přístup a patřili sem nejen vlastní členové královské rodiny, ale také úředníci s určitými povinnostmi. Právě obyvatelé této části paláce nás budou nejvíce zajímat.

Sloužící *akeju-aša* a obyvatelé soukromé části paláce, kde přebývala i králova rodina, byli zásobováni přímo z *šena*, tedy z místa, kde se potraviny skladovaly a připravovaly.

Státní záležitosti se odehrávaly v části označované *per-aa* („velký dům“), pod kterou náležel například vezír, představený armády atp. Zdá se, že osazenstvo této části paláce se den po dni poměrně značně měnilo. Úředníci odjížděli za svými povinnostmi, zatímco jiní naopak přicházeli ke dvoru řešit své záležitosti. Zatímco počet obyvatel a strážníků ve skupině *akeju-aša* a v *per-menawet* se neměnil, takže bylo možné je zásobovat přímo, v případě *per-aa* bylo třeba se každý den řídit aktuálním počtem osazenstva. Pravděpodobně z tohoto důvodu byli za zásobování *per-aa* zodpovědní zvláštní pověření služebníci vnějšího paláce.

Toto rozdělení obyvatel královského paláce se odráží i v jeho stavebním uspořádání, které se na základě papyru můžeme pokusit v teoretické rovině zrekonstruovat (viz obr. 1). Ve středu ohrazení se nacházela hlavní bu-

dova rozdělená na úřední část *cbentej* a soukromou část *kap* (obě části jsou vedle sebe jmenovány v S30⁵). V účtu S9 jsou

⁵ Bietak (1985: 313–49; LÄ IV: 645–646)

Přenesme nyní pozornost k samotným účtům. Nebudeme zde vyjmenovávat úplný přehled záznamů na papyru Bulak 18, nýbrž si povšimneme jen několika zápisů, které se nějakým zajímavým způsobem zmiňují o královské rodině.

Nejprve si pro zajímavost ukažme jeden z prvních dochovaných záznamů na papyru, který pochází pravděpodobně z 25. dne 2. měsíce záplav a udává počet jednotlivých komodit spotřebovaných denně v paláci (zápis S2). Pro úplnost můžeme uvést, že na jiném místě dokumentu se vyskytují další podobné záznamy spotřeby pro celý den. Množství udaná pro jednotlivé komodity se v různých dnech liší, což je pochopitelné vzhledem k výše naznačenému pohybu osob v paláci. Různit se mohl počet hodnostářů a úředníků, ale také dodávky pro boha Moncuu z Medamúdu atp.

Dodávka pro Pána (= krále), nechť žije, je svěží a zdrav.

Dodávka z oblasti Tep Resej (= Jižního Egypta)

			////////	pokladnice
chléb, různé druhy	kusů	850	460	320
džbány piva	džbánů	70	36	24
datlový mošt (?)	nádob	1		
velké nádoby	nádob	52		
pečivo	kusů	2		
svazky zelí	kusů	10	50	[50]

Zajímavý je také záznam z 26. dne 2. měsíce doby záplav, který mimo jiné zahrnuje i písemný příkaz pro rozdělení přidělů příslušejících královské rodině a osobám s ní spřízněným (zápis S7).

Další příkaz přišedší zodpovědnému úředníkovi: Vydej polovinu //////////// královské [manželce, nechť žije, je svěží a zdráva,] a rovněž hodnostářům a lidem z *per-menawet*, královským sestrám spolu s přiděly tohoto dne. Proved' tento příkaz!

Téhož dne byl sepsán účet zachycující distribuci produktů mezi obyvatele paláce (zápis S11), který může přímo odkazovat na předcházející příkaz a v něm zmíněné přiděly příslušející tomuto dni.

Tento uvedený účet nám již poskytuje zcela jasné informace o množství produktů, které byly přidělovány jednotlivým osobám v paláci. Jsou zde zaznamenány přiděly chleba, piva, datlí a dalších produktů. První sloupec jmen zahrnuje vysoké úředníky, v čele s představeným Města, vezírem Anchuem, kteří vesměs dostávají poměrně malé množství potravin (po jednom kuse). Následuje sloupec vyhrazený královské rodině a osobám s ní spřízněným (viz následující ukázka). V tomto případě jsou již přiděly větší. Členové královské rodiny dostávají přesně totéž množství chleba a piva jako královna, jedinou výjimku tvoří královské děti – syn a tři dcery – kteří mají polovinu. Královna jako jediná obdržela při-

děl masa. Zajímavé je, že hodnostáři a osoby zmíněné za královskou rodinou mají výši přidělů stejnou (děti poloviční) jako osobnosti z královské krve.

Soupis hodnostářů a jejich příjmů
pro tento den, dle příkazu

. . . . .

	chléb	džbány piva	...	věci	velké nádoby?
královská manželka, žsz	20	2		1	2
královský syn Redinef, žsz	10	1		5	
tři královské dcery, žsz	30	3		15	
královská sestra Seneb	20	2		5	
Ris	20	2		5	
Bebi Velká	20	2		5	
Bebi Malá	20	2		5	
Pesešu	20	2		5	
Heremhab	20	2		5	
Neferet-iu	20	2		5	
Chememet	20	2		5	
Sathathor	20	2		5	

Po tomto výčtu následují jména lidí, kteří již nejsou členy královské rodiny, ale jsou s ní zjevně spřízněni svými povinnostmi. Je možné, že jde o domácnosti některých úředníků, kteří sami byli uvedeni v jiných seznamech, např. v seznamech hodnostářů spojených s palácem. Šlo by tedy např. o „dům Memiho“, „dům Senebiho“, kteří mohli i se svými rodinami bydlet přímo v paláci společně s královskou rodinou. Stephen Quirke,⁷ který se papyrem Bulak 18 podrobně zabýval, se však domnívá, že nápadná shoda jmen se jmény královských sester naznačuje, že by mohlo spíše jít o služky jednotlivých královských žen, tedy o ty, jež příslušely ke komnatám Chememet, Bebi atp. Podle přidělů je zřejmé, že jde zpravidla o jedinou osobu.

Podobný účet se dochoval také z 1. dne 3. měsíce záplav (zápis S38). Osobám, jež jsou sepsány vlevo, se rozdělával chléb, pivo, dva druhy pečiva a další produkty, jimž odpovídají jednotlivé sloupce čísel. V tomto případě se přiděl královské manželky liší od přidělů ostatních osob. Dva zápisy téhož druhu pro tytéž osoby umožňují pěkné srovnání a zhodnocení poměrů panujících v paláci.

⁷ Quirke (1990: 89–90)

Soupis jejich příjmů pro tento den					
královská manželka Ii, žsz	30	5	1	////	1
královský syn Redinef, žsz	10			////	
tři královské dcery, žsz	30			////	
královská sestra Seneb	10	1		1	
Ris	10	1		1	
Bebi Velká	10	1		[1]	
Bebi Malá	[10]	1		1	
Peseš	[10	1]		1	
Heremhab	[10	1		1]	
////////	////////	////////	////////	////////	////////
////////	////////	////////	////////	////////	////////

Téhož dne, tedy 1. dne 3. měsíce záplav, byl zaznamenán také zvláštní pří-
 děl komodit pro královnou (zápis S33). Kromě hromadně vydávaných pří-
 dělů, jež byly náležitostí každého dne a týkaly se všech obyvatel paláce
 a tou dobou přítomných úředníků, tento zápis vypovídá o extra dodávce.
 Podobné transakce již mohly samozřejmě záviset na postavení dotyčné
 osoby a mohlo se jednat o nikoli nejběžnější produkty.

Zvláštní dodávka ////////// dům královské manželky, žsz   sůl
pro dům královské manželky Ii, žsz
 pečivo *beret*   kusů 1
 pečivo *šenes*   kusů 5
 placky *chadžu*   kusů 5
 bílý chléb   kusů ///

Že nejen potraviny byly předmětem účtování v královském paláci, dokládá
 například záznam o kosmetických prostředcích, jež byly vydány k užívání
 královně (zápis S9). Je zřejmé, že palácová byrokracie byla vskutku detail-
 ně vedená a výkonně si všímala i sebemenších přesunů komodit, a to bez
 ohledu na postavení a důležitost osob, jichž se transakce týkala. Za pozor-
 nost stojí zmínka o „truhlici“, která jasně dokládá, že cenné zboží bylo v pa-
 láci skladováno pod zámkem.

Odebráno z truhlice, aby bylo předáno do
kap jako zvláštní dodávka královské manželce, nechť žije, je svěží a zdráva:
 prostředek na líčení   pytel   1
 . . . . .   kus   1
 dvorní kancléř *kap*, Renefemib
 . . . . . aby byl vyslyšen královský příkaz
 prostředek na líčení   pytel   1
 eben
 víno ve velkých nádobách *hebenet*   nádoby   2

Detailnost, s jakou egyptští písaři vykonávali své účetní povinnosti, se mů-
 že zdát zarážející. Podobné zápisy však mohly mimo jiné sloužit nadřize-
 ným ke kontrole podřízených a práce, kterou odvedli v rámci jejich povin-

ností. Tato snaha rozhodně nebyla samoučelná, a to ani v případě potravin, ani u dalšího majetku paláce. Z jiných zdrojů víme, že v hospodářsky samostatných institucích, jakou byl i královský palác, probíhaly pravidelně kontroly majetku a inventáře.⁸ Při nich se jistě dobře využily všechny záznamy o výdajích a příjmech jednotlivých oddělení a skladů.

Papyrus Bulak 18 nám bezpochyby nabízí zajímavý pohled na život královského dvora v polovině 13. dynastie. Ačkoli jsme svou pozornost zaměřili především na královskou rodinu, ostatní záznamy poskytují nadmíru cenné informace o hodnostářích, jejich rodinách, úřadech, způsobu jejich organizace atp.

Rodina panovníka figurovala jako ústřední bod vnitřní části paláce. Dokument zaznamenává pouze jednu královu manželku a čtyři královské děti. Je zde také zmíněno velké množství královských sester. Tímto termínem mohou být označeny královny vlastní sestry, ale také jiné ženské příbuzné, jejichž existence se od krále odvíjela a jejichž zaopatření tedy souviselo s jeho palácem. Mohlo dokonce jít o vedlejší manželky krále. Při rozjímání nad členy královny rodiny jmenovanými v papyru Bulak 18 musíme mít na paměti, že naše představa o rodině Sebekhotepa II. nemusí být zdaleka úplná. Na cestu do Théb, kterou záznamy alespoň částečně zachycují, se mohla vydat pouze část jeho domácnosti. Jaké bylo množství lidí, kteří sídlili v jeho paláci v hlavním městě Ictaeji, a jaký byl jejich vztah k panovníkovi, pro nás nadále zůstává tajemstvím.

Zdá se, že přiděly určené pro královskou rodinu se v podstatě nelišily od přidělů pro hodnostáře a jejich rodiny, z čehož vyplývá, že každý člen paláce měl „nárok“ na určité množství potravin, které nesouviselo s jeho postavením. Vedle těchto základních přidělů jsou jasně doloženy i zvláštní přiděly, vydávané na základě speciálních příkazů, jež byly nepochybně určeny pouze osobám zvláštního významu.

V textu jsou zmiňovány i rodiny hodnostářů, kteří byli službou spojeni s vnitřním palácem *kap*. Není tomu tak ale u vysokých hodnostářů z vnějšího paláce. Zdá se tedy, že v prvním případě mohli být hodnostáři i s rodinami z praktických důvodů ubytováni poblíž, kdežto ve druhém případě byl zajištěn jen omezený a dočasný přístup. Zajímavá je skutečnost, že panovník se v textu téměř nevyskytuje a v čele seznamů osob vždy stojí vezír Anchu, který držel v rukou administrativní moc. Anchu však nevystupuje svévolně a zjevně respektuje vůli krále, který je i nadále autoritou a středem událostí.

---

⁸ V této souvislosti můžeme zmínit např. Abúsírské chrámové archivy, které mj. obsahují pečlivé záznamy o kontrolách inventářů zádušních chrámů panovníků 5. dynastie a rovněž podrobné účty o příjmech a výdajích souvisejících s provozem jejich kultů.

Ačkoli nám papyrus Bulak 18 poskytuje pěkný vhled do uspořádání královského paláce a jeho hospodaření, je dokumentem silně neúplným a jako k takovému k němu musíme přistupovat. I když záznamy obsahují cenné informace o hospodářském provozu královského paláce v polovině 13. dynastie, musíme mít na paměti jeho výjimečnost a neobvyklost, kvůli níž poskytuje pouze částečný obrázek o celkové situaci u dvora té doby. Bylo by ideální mít k dispozici oficiální účty pořizované každodenně na královském dvoře v sídelním paláci, kde byla ubytována celá domácnost panovníka (včetně žijících členů rodiny jeho předchůdců).

Papyrus Bulak 18 se ale vztahuje k pobytu panovníka v Thébách a dokumenty navíc vypovídají jen o několika dnech. Rovněž je velmi pravděpodobné, že záznamy nezachycují všechny dodávky do paláce a všechny jeho výdaje. Může například jít o účty komodit dovážených z jednoho určitého zdroje, k nimž se mohly přidávat produkty přivezené odjinud. Tomu by mohla nasvědčovat i skutečnost, že vysocí hodnostáři dostávají mnohdy jen velmi malé množství potravin. Jejich příjmy tedy proudily i odjinud, ale nemůžeme již říci, zda zvenčí nebo zevnitř paláce a v jiné podobě než v pravidelných dávkách.

I přes svou neúplnost však tento jedinečný dokument představuje velký přínos pro naše chápání poměrů královské rodiny v době 13. dynastie. Obzvláště zajímavá je skutečnost, že je zde vedle sebe postaven provoz tří organizačních celků královského paláce – vnější, úřední části, vnitřních prostor, které obývala rodina, a hospodářského zázemí, nezbytného pro zaopatření všech obyvatel.

Literatura

Bietak, Manfred

1985 Eine Palastanlage aus der Zeit des späten Mittleren Reichs und andere Forschungsergebnisse aus dem östlichen Nildelta (Tell ed-Daba'a 1979–1984), [Sonderabdruck aus dem Anzeiger der österreichischen Akademie der Wissenschaften 121. Jahrgang 1984, So. 14], Wien, s. 313–349

Borchardt, Ludwig

1890 „Ein Rechnungsbuch des königlichen Hofes aus dem Ende des Mittleren Reiches“, ZÄS 28, 65–103

Griffith, F. L.

1891 „The account papyrus no. 18 of Boulaq“, ZÄS 29, 102–116

Helck, Wolfgang

1975 Wirtschaftsgeschichte des alten Ägypten im 3. und 2. Jahrtausend vor Chr., Leiden a Köln: E. J. Brill

Mariette, Auguste

1872 *Les papyrus égyptiens du musée de Boulaq*, Paris: Libraire A. Franck

Quirke, Stephen

1990 *The Administration of Egypt in the Late Middle Kingdom: The Hieratic Documents*, Kent: Sia Publishing

1991 „Royal power in the 13th dynasty“, v: Quirke, Stephen (ed.), *Middle Kingdom Studies*, Whitstable: SIA Publishing

2004 *Titles and bureaux of Egypt 1850–1700 BC*, London: Golden House Publications

Scharff, Alexander

1922 „Ein Rechnungsbuch des königlichen Hofes aus der 13. Dynastie. (Papyrus Boulaq Nr. 18)“, v: ZÄS 57, 51–68

Spalinger, Anthony

1985 „Notes on the day summary accounts of P. Boulaq 18 and the interdepartmental transfers“, SAK 12, 179–241

Trigger, B. G. – Kemp, B. J. – O’Connor, D. – Lloyd, A. B.

1983 *Ancient Egypt. A Social History*, Cambridge: Cambridge University Press

Shaw, Ian

2000 *The Oxford History of Ancient Egypt*, Oxford: Oxford University Press; přeloženo do češtiny: 2003 *Dějiny starověkého Egypta*, Praha: BBart

Verner, Miroslav

1997 *Pyramidy. Tajemství minulosti*, Praha: Academia